

CEN ANOS DE HISTORIA

*Xosé Ramón Barreiro Fernández**
Universidade de Santiago
de Compostela

Se hai algo que define o século XX é o proceso imparabile cara á integración do mundo. Había unha fronteira, imposible de violar, que pretendía presentar un modelo alternativo ó do liberalismo e ó do capitalismo. Resistiu durante décadas, pero esa derradeira fronteira tamén caeu. A URSS hoxe é xa historia e os cidadáns das repúblicas ex soviéticas soben, en marcha, a ese tren.

A integración faise en torno a un modelo económico que os estados asumen e a unhas normas de convivencia política que, cada vez, deixan menores marxes de autonomía a cada un dos estados en beneficio dun poder supra-estatal. Neste contexto é practicamente imposible que os conflitos interestatais non atopen unha solución de consenso. Por iso, hoxe as guerras están localizadas nos suburbios da gran cidade global, constituída polos estados que lideran o proxecto integrador.

A globalización é algo máis cá integración. Pretende, utilizando os espectaculares avances tecnolóxicos, con-

figurar unha cultura única, impoñer un novo código de valores e mesmo substituí-la pluralidade idiomática por unha linguaxe común. Pensamento único, moral única, idioma único é, no fondo, a grande utopía que perseguen os adoradores do progreso. ¿Chegaremos a iso? As páxinas que seguen pretenden historia-lo evidente proceso de integración que é, sen dúbida, a característica máis sobresaliente destes últimos cen anos. A globalización, en troques, é un fenómeno iniciado, en camiño, pero aínda está lonxe de aniñar nas consciencias de millóns de humanos. E mentres non domine a conciencia será unha batalla perdida.

1. A ECONOMÍA, MOTOR DO CAMBIO

1.1 A FORMACIÓN DUNHA ECONOMÍA INTEGRADA

Unha das características do período comprendido entre 1870 e 1914 foi a integración da economía mundial nun conxunto interdependente nun

* Catedrático de Historia Contemporánea

grao que resulta inconcibible en épocas anteriores.

O núcleo dese proceso foi Europa, cos Estados Unidos como centro subsidiario. Deste núcleo saíron os impulsos que abriron grandes extensións do Globo para a exploración e a penetración europea e americana.

O funcionamento dun único sistema multinacional de comercio mundial, con centro en Londres, foi imposible coa adopción do patrón ouro polas moedas dos principais estados europeos. Engádesse a isto o investimento estranxeiro, é dicir, a transferencia de capitais desde os estados máis avanzados ós máis pobres, que era un fenómeno exclusivo de Europa e de Norteamérica.

Gran Bretaña constituíuse na maior fonte de investimento no estranxeiro e Londres era o centro bancario máis importante ata 1914. No ano 1914 os investimentos británicos alén mar ascendían a 4000 millóns de libras, mentres que os de Francia, Alemaña, Bélxica, Holanda e os Estados Unidos non chegaban ós 5500 millóns de libras.

Capitais destes países abriron os camiños de ferro no mundo axudando a intercomunicación. En 1870, Europa tiña abertos 97.250 quilómetros, os Estados Unidos e Canadá 90.643 e o resto do mundo 14.650. Pero no ano 1911 había no mundo 1.060.000 quilómetros abertos, dos cales 281.750 pertencían xa ós países alleos a Europa, Estados Unidos ou Canadá.

Paralelamente, o comercio exterior triplicou o seu volume entre 1870 e 1914.

O proceso de integración económica anda a par do proceso da emigración mundial. As grandes correntes emigratorias proceden sempre de Europa e secundariamente da China, Xapón, e África. A medida que o capital estranxeiro abría nos novos países fontes de riqueza, o caudal emigratorio rebordaba, en beneficio daqueles países que entraban no desenvolvemento: os Estados Unidos, Centroamérica, Sudamérica e, subsidiariamente, Australia e Nova Celandia. É dicir, a emigración segue inexorablemente o camiño do investimento europeo.

Marcar estes feitos históricos non comporta, pola nosa parte, ningún tipo de xuízo ético ou simplemente económico. Ben sabemos que os investimentos europeos só pretendían a multiplicación do capital e o beneficio. Sen dúbida o sistema axudou e mesmo acelerou o progresou económico dos países prestameiros cando os investimentos serviron para a construción de infraestructuras, pero cando servían para outros intereses, os préstamos non fixeron máis que hipoteca-lo futuro destes países e convertíanse en formas máis sutís de colonialismo e dominación.

1.2 A CRISE DO SISTEMA

O proceso de integración económica experimentou retrocesos e crises que tiveron unha influencia decisiva na

construcción social e política do mundo.

A sobreexplotación laboral que impuña o sistema capitalista, mesmo nas nacións que lideraban a economía mundial, e a explotación colonial sobre os países máis débiles produciron movementos, rebeldías e ata a gran revolución socialista que fragmentou o mundo durante case un século.

Ademais destas crises, o propio sistema capitalista experimentou a chamada Gran Depresión, con epicentro no ano 1929, pero cunha maior extensión no tempo que obrigou a reformu-

A Gran Depresión nos EUA. Os cidadáns que perderon na Bolsa tanto diñeiro coma o que se gastou na Gran Guerra ofrecen o seu traballo por un dolar á semana.

la-los principios e as estratexias económicas no ámbito nacional e internacional.

Na análise que o socialismo facía do problema das relacións entre capital e traballo non se pretendía reduci-lo progreso económico que, evidentemente, beneficiaba o propio proletariado, senón que se tentaba elimina-la dialéctica capital-traballo mediante o sistema de eliminación do capitalismo como sistema, non como factor de riqueza. Para iso era preciso conquista-lo Estado pola clase traballadora (a chamada Dictadura do Proletariado) e impoñer un capitalismo de Estado que por ser un Estado proletario, automaticamente eliminaba aquela dialéctica.

Foi así como apareceron os movementos socialistas no mundo, con tódalas súas variantes, empregando estratexias de loita ata que no ano 1917 por fin se impón a Dictadura do Proletariado en Rusia.

Aparecía desta forma un modelo económico e tamén social e político enfrontado ó modelo capitalista na súa fase de integración mundial.

A Primeira Guerra Mundial, que afectaba os principais estados, permitiulle ó comunismo ruso irse consolidando pouco a pouco. Comezou a expansionarse no seu hábitat máis ou menos histórico, foi construíndo unha articulación pluriestatal que deu orixe á unión de repúblicas socialistas soviéticas, e cando considerou que estaba suficientemente consolidado o sistema iniciou a súa expansión ideolóxica e

A Gran Depresión en Francia. Os folguistas pedindo traballo ou pan.

diplomática. Foi daquela cando os chamados países capitalistas comprenderon que o comunismo ruso non era unha anécdota na historia, era unha seria ameaza ó modelo occidental.

Cando chegou o momento da Gran Depresión, os analistas do comunismo creron ver confirmadas tódalas hipóteses da autodestrución do sistema capitalista.

Xa sabemos que a depresión foi causada pola crise financeira. A grande alza especulativa de finais dos anos vinte, que xa era un síntoma de debilidadade do investimento, deu paso á caída

precipitada da cotización de valores en outubro de 1929. No conseguinte esforzo para atopar liquidez, os fondos volveron ós Estados Unidos, causando o derrubamento da insegura prosperidade europea. Cando Inglaterra abandonou o patrón ouro, permitindo a depreciación da libra esterlina en setembro de 1931, practicamente o mundo enteiro se veu afectado. Na maior parte dos países industrializados máis da cuarta parte da poboación activa quedou sen traballo. Os prezos e salarios caeron en picado, a produción industrial de Alemaña e dos Estados Unidos descendeu ó 53 % do nivel de 1929.

Parecía que o sistema capitalista entraba en crise definitiva e a URSS agardaba tranquila o momento do derrubamento absoluto para, sen esforzo, impoñe-lo seu modelo alternativo no mundo.

Pero o modelo comunista non foi o único que ofertou unha saída naquela situación crítica. No centro e no sur de Europa, nos países con escasa consolidación do sistema liberal, apareceu un novo modelo alternativo: o nacionalsocialismo.

O nacionalsocialismo acusaba o capitalismo salvaxe, e o modelo de Estado liberal que o fixera posible, de ser responsable da crise económica, é dicir, do paro, dos salarios baixos, das crebas bancarias. Nacía, xa que logo, o nacionalsocialismo cunha veta revolucionaria e anticapitalista. Pero, a diferenza do comunismo, non pretendía elimina-lo capitalismo senón sometelo ó Estado, o novo Estado. O Estado nacionalsocialista era un ente que totalizaba todo o poder posible: o económico, o social, o político. O Estado asumía co poder a responsabilidade de arbitrar sistemas de xustiza para tódolos que aceptaran e asumiran os principios do Estado. Os que se negaran eran reos de lesa patria.

Os novos Estados alemán e Italiano crearon unha mística popular, radicalmente unitaria, antiliberal, anti-comunista, que produciu de inmediato importantes éxitos económicos capaces de consolidalo ante a opinión pública.

O estatalismo do sistema de seguida se converteu nun hipernacionalismo. A grande industria orientouse decididamente cara á produción bélica e mentres crecía o emprego e subían os niveis económicos, o país preparouse para aquilo ó que a súa propia dinámica o levaba: para a guerra.

Xa sabemos que aquel modelo tivo que ser destruído por unha guerra mundial, a Segunda, que producirá importantísimos efectos na reordenación do sistema capitalista.

1.3 A RESTAURACIÓN DO SISTEMA DE ECONOMÍA INTEGRADA

A Segunda Guerra Mundial eliminou nos Estados Unidos as consecuencias da Gran Depresión. As necesidades de produción masiva para cubri-las necesidades da guerra permitiu recupera-la súa economía.

A paz non representou ningunha interrupción seria para a tendencia ascendente que se prolongou durante vinte anos, triplicando o produto interior bruto dos Estados Unidos entre 1950 e 1980 e duplicando a renda *per capita*.

A restauración dos sistemas de economía integrada significou o traslado do liderado económico mundial de Europa ós Estados Unidos. Foi isto posible pola conxunción de varios factores: o aumento da poboación, os avances tecnolóxicos, a aparición de novos bens de consumo, o repentino aforro dos gastos de guerra, os

programas de rearmamento relacionados coa Guerra Fría.

A intelixente política de Truman-Marshall de facer grandes empréstitos a Europa resultou perfecta para a centralización do poder económico nos Estados Unidos: axudaba á reindustrialización de Europa, abríanse por conseguinte amplos mercados no Vello Continente para os produtos americanos e as economías europeas quedaban definitivamente atadas ó dólar como unidade monetaria.

Neste momento, sen embargo, e aínda que os Estados Unidos seguen a mante-lo seu liderado, reforzado polo seu poder militar e político especialmente desde a desarticulación da URSS, creáronse outros dous focos de potencia económica que, se ben naceron integrados cos de Estados Unidos, poden significar no futuro o relevo de tal liderado. Referímonos á CEE e a Xapón.

Co fin da ocupación en 1951, Xapón iniciou un extraordinario crecemento económico que lle permitiu, ó cabo de vinte anos, converterse nunha potencia mundial, desde o punto de vista económico, porque politicamente nunca exerceu o liderado.

Nos anos cincuenta desenvolveron a súa industria pesada. Foi así como o Xapón se converteu no principal constructor de barcos no mundo, e o terceiro país maior produtor de ferro e aceiro.

A partir dos anos sesenta a industria xaponesa empezou a fabricar produtos de consumo de alta tecnoloxía (automóbiles, televisores, cámaras e ordenadores) dirixidos en gran parte ós mercados de exportación de todo o mundo. Os gigantes industriais xaponeses (Mitsui, Toyota, Mitsubishi) estableceron plantas de produción e montaxe no estranxeiro sobre todo no sueste asiático, pero tamén en Europa e mesmo no Estados Unidos de América.

A súa extraordinaria expansión económica fúndase na peculiar relación entre a empresa e os empregados, baseada no vello concepto da lealdade de grupo, e nunha moi intelixente intervención do Estado a través do poderoso Ministerio de Comercio e Industria Internacional, o MITI.

O espectacular crecemento económico xaponés realízase, sen embargo, dentro do modelo do capitalismo liberal e non pon en perigo —ó contrario, refórzao— o sistema de economía integrada vixente xa en todo o mundo.

Polo que respecta á CEE, lembremos que foron os seis países da Comunidade Europea do Carbón e o Aceiro, formada no ano 1952, os que no ano 1957 puxeron as bases do chamado entón Mercado Común Europeo.

No ano 1973 incorporáronse Inglaterra, Irlanda e Dinamarca, e a partir deste momento e dadas as extraordinarias vantaxes para o crecemento económico dos países, a CEE foi aumentando os seus efectivos, constituíu a moeda única que se imporá proximamente, e

non pasa pola mente de ningún dirixente rachar un sistema que coordina positivamente as economías nacionais.

A CEE tamén se sitúa no sistema de economía integrada e, sobre todo, é un mecanismo que impedirá no futuro que as diferencias interestatais teñan que recorrer á guerra como fórmula para solucionar-los problemas.

Por iso hoxe os analistas do fenómeno económico falan dunha *Triade* de bloques, formada polos Estados Unidos-Canadá, pola CEE e por Xapón cun mesmo concepto de economía.

2. AS CONSECUCIAS: UN MUNDO SEN GRANDES GUERRAS PERO CON POBREZA

O feito de que a economía lograra a súa integración e vaia camiño da globalización non significou que a repartición de riqueza fora equilibrada nin xusta. Falamos de globalización pero sempre daqueles estados prósperos ou, dito dunha maneira máis gráfica, só 1/5 da poboación mundial participa da riqueza do mundo mentres que as 4/5 partes seguen a vivir na pobreza. Máis alá das consideracións éticas que poderíamos facer, interesa agora tiralas consecuencias de tal situación da propia racionalidade económica.

2.1 A DESCOLONIZACIÓN E A INTEGRACIÓN ECONÓMICA

O fenómeno da descolonización que, a partir do remate da Segunda Guerra Mundial, se foi xeneralizando, non veu acompañado dunha integra-

ción das economías dos novos estados na economía mundial. Quen hoxe contemple un mapa de Asia, de África ou mesmo de Oceanía, decátase de seguida de que un enxame de novos estados ocupa o lugar que hai só cen anos tiñan os grandes países colonizadores de Europa.

O escaso rendemento da maior parte destes novos estados foi o resultado do seu rápido crecemento demográfico que non contaba cun paralelo aumento da renda nacional. É certo que a explosión demográfica comezou a diminuír a finais dos anos oitenta, pero o aumento demográfico a longo prazo seguiu sendo un gravísimo problema. Por outra parte, a mellora dos servizos sanitarios reduciu os índices da mortalidade, especialmente da infantil, e ampliou a esperanza de vida, pero sempre en zonas con faltas de alimentos, como a África sahariana, e a fame seguiu e segue a facer estragos.

Pero non é só a presión demográfica a causante desta situación catastrófica. Nos anos oitenta hai unha radical desviación dos mecanismos económicos nos países desenvolvidos: o cambio do comercio ó capital, é dicir, que o mecanismo máis importante de incidencia no segundo mundo xa non vai se-lo comercial senón o investimento directo estranxeiro (IDE). O investimento directo estranxeiro medra trinta veces máis rápido entre 1984 e 1990 có comercio. Por outra parte, o crecemento de artigos para o comercio mundial diminúe do 8,5 % en 1988 ó 3 % en 1991.

A descolonización trouxo consigo un enxame de novos estados (Tomado de *La Tierra*. Edit. Salvat).

O investimento directo, é dicir, a adquisición de bens materiais nun país estranxeiro, foi importante mentres foron baixos os custos de man de obra, e iso explica a atracción do IDE por parte de moitos países subdesenvolvidos, o que significou unha importante axuda. Pero hoxe cos avances tecnolóxicos que permiten acurta-los ciclos de produción gracias á maquinaria asistida por ordenador, o baixo custo da man de obra pasou a un segundo lugar á hora de atraer capital estranxeiro.

Por iso caeu así mesmo nos anos noventa o IDE dun 25 % a un 16 % e os grandes prexudicados son aqueles países que precisaban emprega-lo seu excedente demográfico e atraer capital para o seu desenvolvemento.

Debe engadirse a isto que a Tría-de (CEE, Xapón e Estados Unidos-Canadá) crearon fortes barreiras restrinxindo o acceso ós mercados mundiais. É dicir, que a integración económica, e moito máis a globalización, aumenta a distancia entre un mundo desenvolvido, consumista, con acceso practicamente a tódolos bens e un mundo atrasado, pobre e que non ten resoltos os niveis de supervivencia.

¿Significa isto que é preciso agardar a que a propia dinámica do capitalismo chegue a unha fase na que se precise novamente man de obra procedente do segundo mundo? Entón teríamos que dudar da ética dun desenvolvemento económico que impide que 4/5 partes do mundo teñan acceso á supervivencia. Pero quizais estas

reflexións as fagamos a xente normal e non os economistas nin os políticos.

2.2 A SUPERVIVENCIA EN PERIGO

O novo sistema económico e político de carácter integrador e mesmo globalizador pode gabarse do fin das grandes guerras. Están aínda sen curar as cicatrices que deixou a Segunda Guerra Mundial: cincuenta millóns de civís e militares mortos (entre eles vinte millóns da URSS, seis millóns de xudeus, catro millóns e medio de polacos), outros tantos millóns de feridos, vinte de desterrados e exiliados. A economía europea en creba e a Rusia europea en ruínas.

Hoxe certamente resulta case imposible que en Europa poida haber unha nova guerra mundial. A integración económica e política está en condicións de garantir que os conflitos interestatais se poidan resolver pola vía do consenso e non a través da irracionalidade da guerra.

As guerras son agora periféricas e están localizadas, aínda que xeograficamente afecten o corazón de Europa. Pero hai outros perigos moi graves que ameazan incluso a supervivencia humana. Só citaremos tres.

O primeiro é o control da tecnoloxía, especialmente daquela dedicada á guerra. Desde o descubrimento e a utilización da bomba atómica e posteriormente da bomba de hidróxeno mailos posteriores inventos, corre pola conciencia do home reflexivo unha especie de medo cósmico. O feito, ademais, de

que se trate de mecanismos mortíferos controlados por escasas persoas no mundo non axuda precisamente a evita-la angustia. Desde a destrución da URSS sabemos que determinados aparellos e compostos circulan sen control polo mundo. É a consecuencia do almacenamento de poderes destructivos durante a longa Guerra Fría.

O segundo gran perigo constitúeo a produción e distribución de drogas. No ano 1992, un informe dos Estados Unidos dicía que o negocio anual da droga mobilizaba 500.000 millóns de dólares, negocio só superado polo comercio mundial de armas. Emporiso, a comercialización da droga é un fenómeno inseparable da integración económica. As facilidades que a nova economía dá para as transaccións e o branqueo de diñeiro e maila eliminación de fronteiras financeiras, permiten un tráfico mundial de millóns de dólares facilmente camuflables.

No ano 1998, calculábase que só nos Estados Unidos se branquearon 85.000 millóns de dólares. Catro anos despois, no 1992, aumentara a 250.000 millóns.

A produción de drogas ofrece unha fonte vital de moeda forte e emprego. Só en Bolivia, cunha poboación de 6,5 millóns de habitantes, o 25% da poboación activa traballa directa ou indirectamente na produción e comercio da droga. Por conseguinte, a droga é o factor principal da economía deste país.

No ano 1990 os cultivadores peruanos de coca obtiñan uns ingresos por hectárea quince veces superior ós que cultivaban café, e vintecinco veces superior ós cultivadores de arroz.

A caída dos controis na Unión Soviética facilitou a aparición de novas zonas de produción de marihuana no leste de Europa. Só no ano 1992, púidose comprobar que en Ucraína 1.200.000 hectáreas estaban destinadas a produción de marihuana.

O capitalismo salvaxe, a filosofía de gañar ó prezo que sexa, o afán depredatorio de miles de compañías está detrás doutro gravísimo problema: a degradación ambiental. A emisión de polución e gases con efecto invernadero, resultado principalmente da dependencia continua de combustibles fósiles como fontes de enerxía barata, expoñen a Terra a un potencial requentamento que é desastroso para o clima.

A economía dos países superindustrializados, causantes en gran parte da contaminación, permitiralles adaptar novas tecnoloxías menos prexudiciais. Sen embargo, estes países temen a aparición dun novo obstáculo ó seu crecemento económico.

Os países industrialmente máis débiles procuraron compensacións dos máis ricos para adaptaren a súa produción a plans modelos. As Nacións Unidas fixaron en 125.000 millóns de dólares a achega mínima para fomentar un desenvolvemento sostible e non pernicioso (un 0,7 % da renda). Os países máis desenvolvidos só aceptaron

unha compensación de 55.000 millóns de dólares (o 0,45 % da renda).

As Nacións Unidas desempeñaron un papel destacado ó trata-lo tema da degradación do medio. Gracias ó seu esforzo foi posible a Conferencia da ONU sobre Medio Ambiente, celebrada en Río de Xaneiro (un dos países máis prexudicados polo liberalismo salvaxe e incontrolado) no mes de xuño de 1992. Participaron 185 estados e 131 xefes de Estado. Os avances da conferencia foron diversos, axudaron a crear unha mentalidade e preocupación pola supervivencia do planeta, pero as resolucións máis importantes, aquelas que afectaban os intereses económicos dos países máis industrializados, foron bloqueadas sistematicamente.

3. EVOLUCIÓN E RUPTURAS SOCIAIS

Non todo o que afecta o século foi creación súa. O século XX foi o século da liberación social, filosófica e política. Foi o século da burguesía e do proletariado, dúas clases que substitúen historicamente a aristocracia e o clero no control da sociedade. Foi o século do laicismo, é dicir, da construción dunha imaxe do mundo non sometida ós ditados das relixións e das igrexas, non por exclusión das crenzas senón pola redución da orde relixiosa ó mundo privado. Foi o século da prensa, do comercio libre, da electricidade.

Sen embargo, a aceleración experimentada en varios sectores levou a

comunicación e o progreso a situacións nunca imaxinadas.

3.1 A ALDEA GLOBAL

Cando se pensa e se fala das grandes batallas gañadas pola información só se fai desde unha perspectiva humanitaria, benéfica para a sociedade. Hoxe, evidentemente, estamos moito mellor informados que hai un século: sen saírmos da propia casa, pola radio, a prensa, a televisión, a internet, temos acceso a todo o mundo.

Pero esquecemos que todo iso é un negocio, que todo se fai porque xera beneficios e esta contrapartida poucas veces se ten en conta. Máis aínda: o control dos medios de comunicación imposto polos elevados recursos que hoxe supón crealos, recursos impensables sen unha dependencia dos centros de poder económico, filtran a información, o que ten consecuencias quizais máis nefastas ca antes. Que trece millóns de españois estean pendentes da 'información' do *Gran Hermano* fai tremar. É dicir, eses trece millóns son os que deciden qué partido e qué persoa gobernan España.

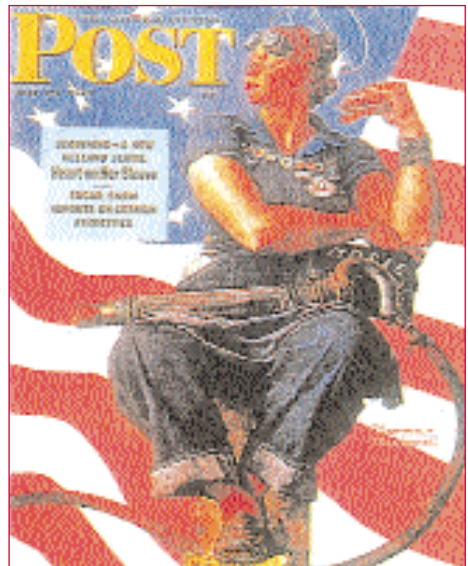
Cando tivo lugar a chamada invasión de Iraq, o mundo enteiro tivo só a información que lle chegou por unha canle, información previamente pactada co Goberno dos Estados Unidos. Por conseguinte, a globalidade da información non significa necesariamente maiores marxes de liberdade e de opinión. É o negocio que multiplica

os seus beneficios a cambio dunha información controlada. ¿Somos por iso máis libres agora ca no século XIX cando podíamos dispor dunha información moito máis limitada pero plural?

3.2 A LIBERACIÓN DA MULLER

Estamos posiblemente ante o feito máis innovador da sociedade, un feito revolucionario.

As mulleres sempre traballaron, especialmente as do campo que colaboraban de cotío no traballo agrícola e levaban en exclusiva o traballo da casa. O que significa a liberación da muller é a súa incorporación ó mercado de traballo, a dispoñibilidade dun soldo propio e, xa que logo, o dereito a

Rosie 'a remachadora' foi un símbolo no que se vian representadas as traballadoras da industria nos EUA.

face-lo que queira coa súa vida. Liberación sen independencia económica é unha utopía.

A liberación da muller reformulou todo o tema da familia. Aínda que subsisten amplos sectores que por motivos relixiosos e ideolóxicos rexeitan o traballo da muller, estamos ante un fenómeno que medra, que xa non se detén e que alterará no futuro a composición familiar e o papel de cada un dentro da familia.

3.3 A CRISE RELIXIOSA

En douscentos anos a sociedade europea pasou de vivir tutelada pola Igrexa a vivir conforme a outro modelo no que aínda que o cristianismo ten unha considerable forza, carece sen embargo dos controis sociais de que antes dispuxo.

Sabían moi ben os pontífices do século XIX cando condenaron o laicismo que a sociedade camiñaba en dereitura a un modelo no que o compromiso relixioso era algo privativo dun mesmo e non un modelo de obrigado cumprimento social.

O proceso de laicización non só comporta a liberdade para ritualizar ou non a vida, vai moito máis alá e pon en dúbida o dereito a fixar unha lexislación de acordo cos preceptos relixiosos. Temas como o do divorcio, o aborto voluntario, a eutanasia, a homosexualidade, etc., enténdese que teñen que ser lexislados non conforme a unha

perceptiva relixiosa, senón estrictamente social.

O proceso de liberación está, entón, a medio camiño aínda, pois a meta parece ser que ningunha instancia relixiosa, ningunha crenza, deba interferir no sistema de autorregulación da sociedade.

En España a duración do franquismo ata 1975 retardou este proceso. A Igrexa católica española descoñecía que baixo a tona dunha confesionalidade imposta había unha radical oposición a un modelo de relixiosidade que se cría era ó mesmo tempo o modelo social de convivencia. Cando o episcopado espertou do seu longo sono atopouse cunha España na que a indiferencia relixiosa é unha actitude tan xeneralizada que igual produce actos de deferencia que non de relixiosidade ritual (para bautizos, vodas, primeiras comunións e enterros) como ó mesmo tempo de defensa de actitudes tan irreconciliables con esa deferencia como optar polo divorcio, polo aborto, etc.

Iso, máis a crise de vocacións que está esgotando tódalas reservas de man de obra sacerdotal posible (mesmo o recurso a diáconos e diaconisas) conduce a Igrexa española a unha crise de identidade, de non saber qué camiño coller ou qué aposta facer. Eliminada a pastoral do compromiso, a Igrexa española parece unha nave sen guía, unha especie de holandés errante condenada a sobrevivir sen porto nin acougo.

4. CONSIDERACIÓN FINAL: A GLOBALIZACIÓN E AS CULTURAS MINORITARIAS

A eliminación da bipolaridade, que foi a característica máis acusada da política internacional desde o remate da Segunda Guerra Mundial, e a consecuente primacía do bloque occidental, especificamente dos Estados Unidos de América, na dirección do mundo, o proceso de conquista de tódolos espazos económicos polo sistema capitalista, practicamente sen alternativa —agás algúns países que manteñen o modelo socialista residual—, a concentración en moi poucos entes e persoas do poder decisorio en materia económica, informativa e política, a universalización da información de forma que en poucos segundos chega dun extremo a outro do mundo, todos estes fenómenos e outros que sería longo expoñer levaron a varios analistas do mundo contemporáneo a falar do fenómeno da globalización (dos medios, económica e política) e mesmo da fin da historia por non se albiscar, polo de agora, unha alternativa.

Non me interesa agora formula-la cuestión da fin da historia, tese que xa recibiu diversas e sólidas correccións, senón preguntarme cál pode ser-lo futuro que lles queda ás culturas minoritarias, como a nosa, se están chamadas a desaparecer, asimiladas por unha gran cultura mestiza que se está a crear.

Para situar axeitadamente a cuestión, invitámo-los lectores a teren en conta as seguintes consideracións:

1) É un feito empiricamente verificable que na medida en que crece o chamado proceso de globalización, medra igualmente a tensión centrífuga nos estados, provocando a aparición de novos estados. Non nos referimos só a aquelas nacionalidades que agardan a independencia —casos do Canadá Francés, do Sáhara Occidental ou Timor—, senón ós novos estados que apareceron en Europa no momento do derrubamento da URSS: Letonia, Lituania, Estonia, Bielorrusia, Armenia, Xeorxia, Acerbaixán, Ucraína, Kazajstán, Quirguizistán, Tadjikistán, Uzbekistán, Turkmenistán. Ou ós estados que aparecen no centro de Europa, como Eslovaquia, Eslovenia, Croacia, Bosnia e Macedonia.

A constitución dun novo estado non só significa a aparición de novas fronteiras, de novas moedas, de novos centros de decisión económica e política, significa así mesmo un incremento e acrecentamento dos caracteres culturais propios, un reforzamento da identidade. Todo isto coincide con ese proceso de globalización mundial e deberá incluírse nas análises feitas non poucas veces desde as grandes metrópoles, é dicir, sen pisa-la realidade que está a agromar a fío.

2) Simultaneamente ou en relación con este mesmo fenómeno, está o proceso de rexionalización, polo menos en Europa, proceso que ten un

A Sede do Concello de Europa en Estrasburgo. ¿Cara a unha Europa das rexións?

tratamento importante na política da CEE. Debería saberse que a CEE protexe e fomenta a Europa das rexións, destinando importantes cantidades orzamentarias a favorece-los procesos de crecemento económico rexionais e mesmo a cultura das nacionalidades. Non poucos proxectos de sociolingüística que se están a facer en Galicia, Cataluña e o País Vasco, por referírmolos a tres nacionalidades de España, están subvencionadas por Europa.

3) O fenómeno da globalización está coincidindo en toda Europa cunha reviviscencia dos movementos nacionalistas. Quizais o fenómeno teña moito que ver precisamente con esa globalización, porque os pobos, por unha especie de instinto de conservación e de supervivencia, néganse a entrar nunha dinámica de suicidio da súa identidade.

¿Poderá a globalización producir unha civilización asimiladora de tantas culturas no mundo sen que iso produza a dinamitación do propio modelo globalizador? Os historiadores estamos afeitos a concibi-lo mundo en perspectivas globais e de séculos, e por iso non nos deixamos arrastrar pola proximidade dos acontecementos. Sabemos que Roma, unha perfecta máquina asimiladora, foi incapaz de borralas culturas indíxenas. Sabemos que o imperio español, con todo o seu inmenso peso, non deu eliminado tantas e tan diversas culturas en Europa, en América e mesmo na Península. Todo iso sabémolo os historiadores porque sabemos tamén que os pobos tardan en morrer.

BIBLIOGRAFÍA

- Barraclough, G. (ed.), *Atlas of World History*, Londres, Time Books, 1993.
- Portelli, *Les régimes politiques européens*, París, 1994.
- Rodríguez Yuste, J., *Galicia en el contexto del regionalismo europeo*, en Gloria Morán (coord.), *Nacionalismo en Europa*, A Coruña, 1997, páxs. 237-255.
- Sweeney, e Van Gerwn (eds.), *More Europe?*, Kampen, Kok Pharos, 1997.

